

30. szimpózium

Hálózatok, karrier- és professzionalizációs modellek, értelmiségkutatás

Szervezés: Boka László, Biró Annamária

JÓSIKA MIKLÓS KÜLFÖLDI KARRIERÉPÍTÉSI MODELLJE

Gudor Noémi

Babeş-Bolyai Tudományegyetem

Báró Jósika Miklóst (1794–1865) a magyar „történelmi regény atyjaként”, az Abafi megteremtőjeként tartja számon az irodalmi kánon. Ennek eredményeként a szerző egyéb alkotásai szinte teljesen a kánonon kívül rekedtek. Jósika számára nem alakult ki a kellő nyilvánosság, valamint a szabadságharcot követő emigrációja végérvényesen hozzájárult a szerző feledésbe merüléséhez. De milyen karriermodellt alkalmazott Jósika Miklós a külföldi évei alatt? Hogyan és milyen médiumokon keresztül próbált jelen lenni az olvasók köztudatában?

Előadásom fókuszában Jósika Miklós külföldi karrierépítési modelljének vizsgálata áll. Az irodalmi karriertörténet négy pillér mentén vizsgálható: életpálya, kapcsolatháló, sajtó, valamint az alkotások. Jósika Miklós emigrációban töltött időszaka eddig nem vált önálló, hálózatelméleti és karrierépítési szempontú vizsgálat tárgyává, hisz az emigrációs korszakot leginkább életrajzi epizódként kezelik, nem pedig tudatos karrierstratégiai terepként. A négy pillérre épülő karrierépítési modell olyan globális jelenségekre mutathat példát, mint a szerzői életművön belül működő népszerűség és elavulás dinamikája, a laikus és a professzionális író szerepköre, a 19. századi populáris műfajhagyományok mechanizmusai.

POLITIKUS ÍRÓK A 19. SZÁZAD UTOLSÓ HARMADÁBAN

Császtvay Tünde

ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja

Kevés szó esik és keveset tudunk arról, hogy a magyar írók – köztük Toldy István, Jókai Mór, Mikszáth Kálmán vagy Rákosi Jenő – milyen politikai szerepet vállaltak a 19. század utolsó harmadában, és ez miképpen jelent meg alkotásaikban. Előadá-

somban a két karrierlehetőség először összefonódó, majd a professzionalizációs folyamatokkal mindinkább egymástól eltávolódó útvjáról beszélek.

MAGYAR TANÁROK A 19. SZÁZADI BOLGÁR OKTATÁS- ÉS NEVELÉSÜGY MODERNIZÁCIÓJÁBAN

Peykovska, Penka

Bolgár Tudományos Akadémia

A 19. század második felében a kellően képzett bolgár szakértők hiánya miatt, számos külföldi bevándorló tanító és tanár (főként németek, a felszabadulás után pedig oroszok, csehek, szlovákok, horvátok) aktívan vett részt a bolgár oktatás- és nevelésügy modernizációjában. Az előadás eddig ismeretlen bolgár levéltári források alapján néhány olyan magyar szerepét és hozzájárulását vizsgálja, akiknek a neve a történetírásban gyakorlatilag ismeretlen maradt.

A SZÍNHÁZI ÜGYNÖKI SZAKMA PROFESSZIONALIZÁCIÓJA A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT: MARTON SÁNDOR (1871–1938) ÉS EDMUND PAUKER /PÓK ÖDÖN/ (1887–1962) TRANSZATLANTI KAPCSOLATRENDSZERE

Heltai Gyöngyi

Vietnami Egyetem, Hanoi

A két háború közötti időszak budapesti színházi iparára fókuszálva, először azokra a tényezőkre mutatok rá, melyek hozzájárultak a színházi ügynöki, színpadi kiadói foglalkozás professzionalizációjához. Utalok a fővárosi magánszínházi termékek (operett, exportdarab) iránti növekvő külföldi keresletre, a szerzői jogi törvénykezés (1912. évi LXI. törvénycikk a szerzői jogok kölcsönös védelméről az Amerikai Egyesült Államokkal, 1922. évi XIII. törvény Magyarország belépéséről a berni nemzetközi Unióba) fejlődésére, valamint a színházzsákmái érdekvédelmi szövetségek (Országos Színészegyesület /1871/, Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete /1904/, Budapesti Színészek Szövetsége /1917/, Budapesti Színigazgatók Szövetsége /1918/) megalakulására. A magyar színdarab- és szakemberexporttal való foglalkozás a két háború közötti időszakban nemcsak presztízs-növekedést, magas jövedelmet jelentett egyes fővárosi színházi ügynökök és színpadi kiadók számára, hanem profitorientált tevékenységüket a sajtó kulturális diplomáciai szolgálatként is elismerte.

A szakmai hálózat elitkörébe tartozáshoz jogi végzettség, üzleti érzék, nyelvtudás, hazai és nemzetközi kapcsolatrendszer kellett. A kor jelentős fővárosi cégeinek vázlatos bemutatása után két elismert szakember, gyakran összekapcsolódó kapcsolati hálóját mutatom be. A pesti székhellyel működő dr. Marton Sándor és a New York-

ban működő Edmond Pauker privilegiált pozíciójának okaira kérdezek rá, elsősorban a Broadway és Hollywood domináns helyzete okán kiemelkedő magyar-amerikai exportirány vonatkozásában. Ehhez Paukernek a New York-i Közkönyvtárban őrzött levelezését használok.

A SZÍNPAD: DIE BÜHNE ÉS A SZÍNPADI ÜGYNÖKSÉGEK SZEREPE A XX. SZÁZADI SZERZŐI ÉRDEKVÉDELEMBEN

Lengyel Emese

Széchenyi István Egyetem

Az előadás a Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete (1904–1950) által létrehozott Színpad: Die Bühne című szaklapot a XX. század eleji szerzői érdekvédelem egyik meghatározó médiumaként vizsgálja. A szaklap fennmaradt példányai az Országos Széchényi Könyvtár gyűjteményében (jelzet: H.23.527) találhatóak: az 1914–1915. évi teljes évfolyamok, az 1916. évi III. évfolyam töredékes számai, valamint az 1917. évi 5–12. (összevont) lapszám maradt fenn.

A folyóirat nem csupán információközlő felületként működött, hanem aktívan hozzájárult a színpadi szerzők kollektív identitásának formálásához és szakmai legitimációjuk megerősítéséhez. Egyúttal a szerzői érdekek artikulációjának, a szakmai konfliktusok tematizálásának, valamint a nyilvános diskurzus alakításának fórumává vált.

Az előadás ezzel párhuzamosan a korabeli színházi ügynökök és színpadi ügynökségek működésére is kiterjed, amelyek közvetítő szerepük révén jelentős befolyást gyakoroltak a művek forgalmazására és a színházi repertoár alakulására. Az ügynökségek tevékenysége nem csupán gazdasági, hanem hatalmi kérdésként is értelmezhető, mivel közvetlenül érintette a szerzők érdekérvényesítési lehetőségeit itthon és külföldön egyaránt.

ÍRÓNŐ, FORDÍTÓ, ÚJSÁGÍRÓ VAGY TANÁCSADÓ KÖNYVEK SZERZŐJE: BENICZKY IRMA

Biró Annamária

Babeş-Bolyai Tudományegyetem

Előadásomban Beniczky Irma szakmai orientációját vizsgálom abból a szempontból, hogy egy 19. századi írónőnek milyen lehetőségei voltak a szépírói karrier kiépítésére. A regényírásról való lemondás egyben fordítói karrierje elindulását is jelzi, illetve a népszerű, tanácsadó könyvek írásának kezdetét. A kérdés az, hogy az anyagi stabilitás megteremtésének vágya milyen mértékben járult hozzá a műfajváltásaihoz.

BERDE MÁRIA IRODALOMSZERVEZŐI TEVÉKENYSÉGE**Balog Alexandra**

Babeş-Bolyai Tudományegyetem

A recepciótörténeti áttekintés és a családtörténeti kontextus mellett érdekes kapcsolathálót azonosíthatunk Berde Mária körül: a rövid életű Zord idő szerkesztője, az Erdélyi Helikon egyik megálmodója és kiemelkedően aktív tagja, az Erdélyi Magyar Írói Rend egyik alapítója, később a Dolgozó nő szerkesztője, az évek során pedig számos lap munkatársa volt. Három évtizednyi irodalmi tevékenysége, kezdeményező készsége a két világháború közötti irodalmi közeg megkerülhetetlen tagjává tette. Nem csupán erdélyi íróknak kontextusában kerül elő a neve elsőként, hanem a teljes erdélyi irodalmi közeg tekintetében is. Szövegeinek recepciótörténeti vizsgálata igazolja az őt körülvevő megbecsülést, ugyanakkor nem tekinthetjük a kor által kitüntetett pozíciójának sem.

A korabeli levelek feldolgozottsága szerint kevés kötet áll rendelkezésünkre, amely Berde Mária hagyatékának valamilyen formájú sajtó alá rendezett változatát tartalmazná. Marosi Ildikó *A Helikon és az Erdélyi Szépmíves Céh levelesládája (1924–1944)* című kötete számos Berde Máriának címzett levelet tartalmaz, az általa írtak viszont szám szerint elenyészőek, de egyéni konfliktusain túl az irodalmi közeg ideológiai, gazdasági, művészeti feszültségeire is rámutatnak. Kuti Márta *Zord idő* antológiájának elsődleges célja a marosvásárhelyi folyóirat tartalmának írók szerinti sajtó alá rendezése, de bevezetőjében érinti a lap történetének és az EMÍR megalakulásának közvetett összefonódását: ennek az metszéspontnak a kulcsszereplője Berde Mária. Életműve nem alkalmas az egyértelmű női elnyomottság kimutatására az irodalmi szférán belül, viszont tagadhatatlanul a kevés nők egyike, aki el tudta/akarta érni az irodalomszervező és társadalmi felelősséget vállaló pedagógus státuszát.

A BÁNYATISZTTÓL A FORDÍTÓIG. RÉVAI KÁROLY ÉLETPÁLYÁJÁNAK ALAKULÁSTÖRTÉNETE**Berki Tímea**

Babeş-Bolyai Tudományegyetem

Révai Károlyt (1856–1923) ugyan számon tartja a román–magyar irodalmi kapcsolattörténet, de kevés olyan megközelítés született, amely értelmiségi életpályájának alakulástörténetét vizsgálná döntései, kapcsolathálója tükrében. Előadásomban erre vállalkozom kéziratári források, levelezése és a korabeli sajtó adatai feldolgozása által, rávilágítva Révai szocializációjának különböző állomásaira, nagybányai szerepvállalásaira, irodalmi vállalkozásainak jelentőségére, valamint a román és magyar irodalom közötti közvetítői munkásságára és fordítói gyakorlatára. Kapcsolathálójának vizsgálata az előbbieket elősegítése mellett új megvilágításba helyezheti az életpálya magánéleti és nyilvános, szakmai vonatkozásainak összefüggéseit.

ÖNISMERET ÉS MAGYARSÁGKÉP ZOLNAI BÉLA ÖNÉLETRAJZI ÍRÁSAIBAN**Tüskés Anna**

ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja

Zolnai Béla két önéletrajzi jellegű művében – a Garázda Péter vallomásai című regény és a 1912–1922 illetve 1944–1948 közötti napló – az egyéni identitás alakulása szorosan összefonódik a kollektív önértelmezés folyamataival, és mindkettő alapvetően dialogikus természetű: más kultúrák és politikai rendszerek kontextusában formálódik. A korai naplók (1912–1922) az önismeret individuális, intellektuális és erotikus tapasztalatokhoz kötött, erősen európai horizontú alakulását dokumentálják, ahol a magyarság tágabb kulturális identitás részeként jelenik meg. Az 1930-as évek második felében és 1944–1945-ben írt Garázda Péter vallomásai fő témái az élet és irodalom viszonya, az önéletrajzi tapasztalat esztétikai transzformációja, és az egyéni sors példázattá emelésének lehetősége, azaz az egyéni élettapasztalat kollektív jelentéshordozóvá válik. A második világháború utolsó évében és az azt követő két és fél évben vezetett naplóban (1944–1948) az önismeret nem választható el a történelmi katalizmák tapasztalatától, rögzíti a személyes létbizonytalanságot és a közösségi identitás válságát, amelyben a magyarság a túlélés, az erkölcsi felelősség és a másokhoz való viszony kérdéseiben alakul. A napló tanúsága szerint a magyar önkép nem autonóm konstrukció, hanem folyamatosan ütközik a német, román és szovjet jelenlét által közvetített külső nézőpontokkal.

H. BALÁZS ÉVA TÖRTÉNESZPÁLYÁJÁNAK INDULÁSA (1945–1961)**Széchenyi Ágnes**

ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja

A H. Balázs Éváról készülő monográfia középső nagy pályaszakaszának (budapesti tudományegyetem, pedagógiai főiskola, Történelmi Magyar Társulat, Történettudományi Intézet) kibontása. Történészek erőviszonyai az 50-es években, érvényesülési lehetőségek, témaválasztások, kapcsolati hálók, rokon- és ellenszenvek dinamikája.